

Література

1. Народ скаже – як зав’яже: укр. нар. прислів’я, приказки, загадки, скоромовки / уряд. Н. С. Шумада. Київ: Веселка, 1985. 173 с.
2. Українські приказки, прислів’я і таке інше / уряд. М. Номис. Київ: Либідь, 1993. 768 с.

Сердюк І. Р.,

студент,

Київський національний лінгвістичний університет,
науковий керівник – канд. філол. наук, доцент **О. О. Юрчук**

ВІЧНЕ ПОВЕРНЕННЯ, АБО ЯК З ДУМКИ НАРОДЖУЄТЬСЯ РОМАН (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ М. КУНДЕРИ «НЕСТЕРПНА ЛЕГКІСТЬ БУТТЯ»)

Погляд на світ, як на простір, що поєднує в собі протилежності, не є новим. Проте окремі випадкові події здатні впливати на бінарну структуру людського світобачення. Саме це й демонструє М. Кундера в своєму романі «Нестерпна легкість буття»: його персонажі мають власне світосприйняття, живуть в ситуації (дія відбувається в 1968 р. в Празі), що набуває властивостей функціюючого простору. Вихідним пунктом у дискурсі можливостей взаємодії ідей, якими вимірюється його площина, виступає ідея Вічного повернення Ніцше. Вона привносить в кожну життєву мить неминущу силу тяжіння існуючого до очікуваного, що перетворюється на вічне повернення – на вищу точку мислення. Це, на думку філософа, й надає людському буттю того особливого ліризму «нестерпної легкості». Автор роману часто обирає позицію спостерігача («Герої цього роману – мої нереалізовані можливості»), вдається до міркувань про побачене. Деякі з них, зокрема, думки про кітч радше нагадують нарис, аніж роман, або «короткий словничок незрозумілих слів», якій доводить відносність й умовність назв окремих речей або явищ, – авторську промову. Отже, читачу залишається в межах власного бачення поділяти думки автора. Одним з поширених нарративних засобів, який використано для організації оповіді, можна вважати перформацію. Йдеться про ситуацію, про подробиці якої читач може судити зі слів оповідача.

Зіставлення опозицій відбувається у вимірі авторських роздумів, які накладаються на перформацію. Автор не прагне показати, що увесь світ будується на двох протилежностях, а лишень використовує звичний та зручний спосіб мислення для того, щоб зробити світ більш зрозумілим.

Окремої уваги потребує існування бінарної пари суб’єктів, функціонування якої можна виявити, звернувшись до відомої словесної парадигми Фердинанда де Соссюра, де виключення одного позначуючого відбувається завдяки відкиданню іншого [4, 26]. У такий спосіб можна дослідити імена, тому що

називання найкраще ілюструє функціонування мови. Внаслідок чого можна припустити, що Тереза – це Тереза, тому що вона не Сабіна, а відтак, довести, що цей жіночий образ містить в собі ідею гармонійного (збалансованого) поєднання імені/назви суб'єкта та характеристики й функціуючі ідеї, що закріплені за ним. Окремі феноменальні прояви виникають і тоді, коли певний набір якостей, притаманних одній фігурі, виявляються й в іншій. Тут, варто звернутися до лаканівської ідеї означальників [3, 62], що постійно ковзають поверхнею потоку потенційних означуваних, і залишається лише вихопити з цього потоку свої власні, утворивши в процесі означення унікальні смисли. Ми називаємо набір текстових характеристик Терезою, коли на це вказує автор, а вже згодом розуміємо кому саме належить функціуюче поле. Деяка аналогія проглядається у створенні інших персонажів. Автор обирає ідею, застосовує її для письма, а потім метонімічно називає результат «легкістю», або «важкістю». Отже, ім'я персонажа є першоструктурою для всіх характеристик, які в ньому втілені. Отже, персонаж – це певна цілісність та завершеність, обмежена ім'ям та певними діями, характеристиками. Але це тільки до певного моменту. Коли в простір тексту втручається інший персонаж, сфера їх стосунків розширюється, адже інший стає сферою «можливого».

Автор посилює конфлікт, розриває текст на багато різних «можливо». Він не стверджує, не вирішує, а думає, припускає. Він показує, що може бути так: 1) Тереза – приклад стандартної жінки, а може бути так: 2) Сабіна – приклад нестандартної жінки. І читач має право обирати, надаючи кожній з них відповідні опозиційні характеристики: 1) важкість, старомодність, спрямованість на дух, альтруїзм, сірість, невпевненість / 2) легкість, сучасність, спрямованість на тіло, здоровий егоїзм, яскравість, самовпевненість. Складна позиція Терези потрібна не лише для того, щоб простежити функціонування важкості та легкості. Вона втілює важкість, якщо розглядати її в парі з Томашем. Першою причиною для такого твердження може бути її залежність від чоловіка. Проте проблема полягає не в тому, що вона матеріально залежна, або ж відчуває обмеження власних бажань із його сторони, а в чомусь іншому, що виникає поза їх стосунків. Життя Терези несе сильний відбиток важкості, адже в ланцюжок легких вчинків всюди втручається досвід минулого – валіза, яку вона бере з собою до Томаша. Тому навіть нові події, нові вчинки повертають у вихідне положення й не дозволяють унеможливити минуле. Колись маленька Тереза відчувала сором внаслідок заборон та морального тиску з боку матері. Згодом, намагаючись позбавитись цього руйнівного впливу, Тереза знаходить чоловіка, який викликає в ній ті ж самі переживання. Терезі не дано відчути бажану легкість, адже над її діями тяжіє неминучість, повторюваність, яка посилює відмежування від себе, як від суб'єкту. Щоб казати про певний зв'язок між компонентами структури, яку утворюють персонажі, слід зазначити їх невід'ємну спільність, без якої зіставлення не було б можливим. Як вже було сказано, образи, які фігурують у романі є носіями певних ідей, їх означальними, а ідеї, які прагне за їх допомогою передати автор, є означуваними. Отже, мова йде про певну семіологічну структуру, існування якої неможливе без поєднання та, відповідно, роз'єднання

[2, 27]. Проте твердження залежності між елементами однієї семантичної вісі можливо лише з використанням метамови, завдяки описовим можливостям якої вказано на певний зв'язок. Як було зазначено вище, позиція автора наближається до наратора, адже про більшість деталей читач дізнається лише через його роздуми, що дає підстави вважати його носієм метамови. Простір його існування передбачає зіставлення двох полюсів однієї семантичної вісі, адже саме в цій точці відбуваються усі сходження та розходження – в його дискурсі. Слід зазначити, що абінарність, яка фігурує в тексті (легкість та важкість) не є однозначною і може утворювати крайні межі різних семантичних вісей. Завдяки цьому поле авторських роздумів розширюється, так як позначені не мають одного фіксованого позначення, як часто відбувається з абстрактними поняттями.

Контрапунктом поліфонічного роману є тема кітчу. Вона, як ідея Вічного повернення Ніцше, впродовж роману випробовується та піддається аналізу завдяки функціонуванню персонажів. Ці дві ідеї пов'язані більше, ніж здається на перший погляд. По-перше, думка про легкість буття через те, що кожна подія залишається лишень чернеткою, яка згодом загубиться та перестане існувати, заперечує віру в Бога та в життя після смерті. Якщо ж соціум позбувся впливу з боку релігійних догм й постулатів, то й підпорядкування органам влади, як транслюючим божественну ідею структурам, також виявляють свою слабкість. Залишається лише людина зі своєю нестерпною легкістю вибору, та можливістю жити за власним розумінням моральних норм. Такими є насамперед Сабіна, та певною мірою Томаш. Уява про традиційну сім'ю, поведінку жінки, красу – це все кіч, який за думкою Р. Барта не має за собою нічого, окрім політичних міфів [1, 49]. Філософська думка про нестерпну легкість буття, якій присвячено роман, стає актуальною для народження нейроекзистенціалізму ХХІ століття. Він трансформує ніцшеанську ідею Вічного повернення у чернетку людського життя, яка помирає разом зі смертю мозку її художника. У першій праці, яка була присвячена дослідженню третьої хвилі екзистенціалізму «Нейроекзистенціалізм» Грега Карузо та Оувена Фленагана зазначається: «The quickest way to understand the problem that is at the root of the cultural anxiety is to think once again about the conflict between the scientific image of persons and the humanistic image of persons.» [5, 7].

Література

1. Барт Р. Семиотика. Поэтика: избранные труды. Москва: «Прогресс», 1989. 616 с.
2. Греймас А. Структурная семантика. Поиск метода: монография. Москва: Академический проект, 2004. 368 с.
3. Лакан Ж. Инстанция буквы в бессознательном: сб. науч. тр. Москва: Логос, 1997. 184 с.
4. Соссюр Ф. Курс загальної лінгвістики: курс лекцій. Київ: «Основи», 1998. 324 с.
5. Caruso D., Flanagan O. Neuroexistentialis: Meaning, Morals, and Purpose in the Age of Neuroscience. New York: Oxford University Press, 2018. 388 p.